
UDK 811.162.1'342
81'342.5
Prethodno priopćenje

Irena Sawicka

Institut za slavensku filologiju, Sveučilište Nikolaja Kopernika, Torunj
Poljska

GRKLJANSKI ZATVOR U POLJSKOME JEZIKU

SAŽETAK

Grkljanska okluzija je jedna od fonetskih pojava koja je posljednjih godina u poljskom jeziku vrlo česta. U članku se na osnovi jednog statističkog ispitivanja navode uvjeti u kojima se grkljanski zatvor pojavljuje češće, odnosno oni kontekstualni uvjeti u kojima ta pojava nije registrirana.

Ključne riječi: *grkljanski zatvor (fonetika), poljski jezik, ortoepija*

Grkljanski je zatvor jedna od fonetskih pojava koje su u poljskomu jeziku u posljednje vrijeme u velikom porastu. Godine 1995. definirali samo načela pojavljivanja grkljanskog zatvora (Dukiewicz i Sawicka, 1995), uvjereni da u lingvističkom smislu ona mogu poslužiti kao načela poljske ortoepije.

U skladu s tim načelima, grkljanska okluzija čini dio alofonske realizacije samoglasnika, koji se nalazi nakon šava u jakoj morfološkoj poziciji. Jakim morfološkim šavom smatra se, kao i u drugim slavenskim jezicima granica na kojoj se javljaju fonetske pojave drugačije od onih unutar morfema – to su također fonološke jedinice (junktura) praćene posebnim fonetskim pokazateljima. Jedan je od takvih pokazatelja upravo grkljanska okluzija, kojom počinje artikulacija samoglasnika koji slijedi junkturu. Vrijednost junktura u poljskome jeziku imaju šavovi između leksičkih jedinica, dakle između ortotoničkih riječi te klitika, kao i neki unutarnji šavovi unutar riječi – nakon prefikasa i unutar složenica. Grkljanska okluzija je fakultativni pokazatelj takve granice. U samoglasničkim skupinama grkljanska se okluzija ranije javljala ispred drugog samoglasnika ako je samoglasnike dijelila junktura. U suprotnom je povezanost artikulacije susjednih samoglasnika karakterizirao svojevrsan tranzijent. Ta je razlika bila vidljiva posebno kada je drugi samoglasnik u skupini bio /i/, /u/ ili /o/, npr. *Wyuczyć* [vy¹učyć] ali *kontynuacja* [kontynu^uacja], *nieinteligentny* [ńe¹intel'igentny] ali *rozmaity* [rozma¹ity], *nadziei* [naže¹i], *naoliwić* [na¹ol'iv'ić] ali *kakao* [kaka^uuo] (uspor. čak *kakalo*, *kakala*, *kakale*). Tada se čak realizirao izgovor *zainteresować* [za¹nteresovać], *Irena* [i¹rena] umjesto [za¹nteresovać], [i¹rena] ili [zainteresovać], [irena], kao i izgovor [rozma¹ity] umjesto [rozma¹ity].

Iz današnje perspektive zasigurno to nije bila potpuno realna procjena stanja. Morale su se već prije pojavljivati realizacije koje su navještavale sadašnje stanje. Neovisno o tome, treba istaknuti da je u jako kratkom razdoblju došlo do kolosalne promjene poljske fonetike, povezane, općenito uzevši, s povećanjem u artikulaciji uloge rezonatora smještenih iza usne šupljine. Jedan od najizrazitijih znakova te promjene je česta grkljanska okluzija te veća učestalost kontekstualnog povezivanja te pojave. Najprije sam zabilježila pojavljivanje grkljanske okluzije koja nije odgovarala definiranim načelima i nije bila jako izražena, ali je stvarala dojam hiperkorektnosti. Zatim su se takve pojave proširile. Danas je takav izgovor potpuno prihvatljiv, čini se posve normalan, pa je grkljanska okluzija česta čak tamo gdje se očekuje tranzijent sličan glasu /j/, npr. *ukraiński* [ukra¹ijsk'i], *rozmaity* [rozma¹ity]. Prema današnjem stanju verificirano načelo trebalo bi glasiti:

Grkljanska se okluzija u poljskome jeziku pojavljuje fakultativno ispred svakog početnog samoglasnika u morfemu koji se nalazi iza junktura, kao i ispred svakog samoglasnika koji se nalazi iza samoglasnika, nakon morfološkog šava i unutar morfema.

Na učestalost pojave utječu različiti kontekstualni činbenici. Prikazat ću ih na osnovi rezultata opsežnog ispitivanja učinjenog za potrebe jedne polonističke magistarske radnje (Kulis, 2002). Rezultate ispitivanja možemo

smatrati preliminarnima. U ispitivanju je sudjelovalo 48 ispitanika, koji su nekoliko puta različitim brzinom čitali tekst koji se sastojao od 108 pitanja i odgovora, koji su sadržavali po dva primjera za svaki ispitivani kontekst. Kako je sama pojava i slušno prepoznatljiva, možemo zaključiti da postignuti rezultati objektivno prikazuju postojeće stanje. Ukupno se grkljanska okluzija u ispitivnom kontekstu pojavila otprilike u trećini svih ispitivanih realizacija.

Najuočljivija je činjenica da, suprotno nekim drugim fonetskim pojavama u poljskome jeziku koje podliježu promjenama, ovdje nije zabilježena generacijska razlika u broju pojavljivanja alofona s grkljanskom okluzijom. Odnosi se to i na opći broj pojavljivanja i na realizaciju u pojedinim vrstama konteksta. Nije zabilježen utjecaj spola na realizaciju samoglasnika s početnom grkljanskom okluzijom i bez nje. Jedino u izgovoru muškaraca rezultati slušanja pokazuju stanovit pad broja pojavljivanja grkljanske okluzije s porastom dobi. Osim toga, zabilježen je neznatan utjecaj brzine izgovora na način realizacije u ispitivanim fonetskim skupinama: grkljanska se okluzija pojavljuje nepunih 4% češće u sporom tempu nego u brzom. I dalje jedan od najvažnijih čimbenika koji utječe na učestalost realizacije samoglasnika s početnom grkljanskom okluzijom jest položaj nakon morfološkog šava.

Najveća je učestalost grkljanske okluzije ispred samoglasnika u početnoj poziciji akcentogene riječi koja stoji iza druge akcentogene riječi ili na logičkom naglasku izričaja. U ispitivnom se materijalu, u svim primjerima za tu poziciju, kod svih ispitanika pojavila grkljanska okluzija, dakle učestalost je u tome slučaju bila stopostotna. Na drugome se mjestu, što se tiče učestalosti pojavljivanja grkljanske okluzije, nalaze složenice. Grkljanska se okluzija pojavila u 30% realizacija samoglasnika kojim je počinjao drugi član složenice (to su bili konteksti nakon samoglasnika). U oko 25% slučajeva grkljanska se okluzija pojavila unutar prozodijske riječi ispred samoglasnika koji se nalazio iza prefiksa.

Unutar morfema, te ispred fleksijskog nastavka nakon samoglasnika, grkljanska okluzija se pojavila u 16% slučajeva.

Osim pozicije na morfološkoj granici, kontekst koji neosporno modificira izgovor samoglasnika koji se nalaze iza samoglasnika jest pozicija na početku i kraju riječi. Grkljanska je okluzija vrlo česta na početku riječi, dok se u završnim samoglasničkim skupinama u ispitivnom materijalu nije uopće pojavila.

Na učestalost grkljanske okluzije utječe također naglasak. Najčešće grkljanskom okluzijom počinje drugi samoglasnik samoglasničke skupine, kada je naglasak na tom samoglasniku (u oko 34% slučajeva). Najrjeđe se grkljanska okluzija pojavljuje ispred drugog samoglasnika kada je naglasak na prvom samoglasniku (malo iznad 8%), dok je 22% izgovora samoglasnika s grkljanskom okluzijom zabilježeno u situaciji kada nijedan od samoglasnika nije bio nositelj naglaska.

Sasvim su neočekivani rezultati ispitivanja s obzirom na vrste kombinacija u samoglasničkim skupinama. Najčešće, više od 37% slučajeva

grkljanska je okluzija prethodila drugom samoglasniku kada je to bio [i]. (Za taj kontekst norma predviđa unutar morfema izgovor sa slabijim ili snažnijim intervokalnim /j/.) Ako je samoglaničku skupinu razdvajala morfološka granica, grkljanska je okluzija prethodila izgovoru glasa [i] u više od 42% realizacija, dok je unutar morfema to bilo nepunih 30%. Relativno često grkljanska se okluzija pojavljivala u skupinama s drugim suglasnikom [e] i [u] – u oba slučaja iznad 24%, a ispred [o] i [a] grkljanska se okluzija pojavila samo u desetak posto slučajeva.

U zaključku možemo reći da su čimbenici koji najsnažnije modificiraju realizaciju drugog samoglasnika u samoglasničkoj skupini pozicija u riječi koja je određena morfološki (u odnosu na razne tipove morfoloških granica ili veza unutar morfema) i fonetski (u odnosu na granice riječi i na naglasak).

Nisu svi od dobivenih rezultata pouzdani. Neke pozicije nisu bile dostatno precizirane i, općenito, rezultate bi valjalo provjetiri. Bez obzira na to stekli smo opći pojam o opsegu te pojave, koja zaslužuje pozornost fonetičara, osobito zato što je ona jedan od kriterija tipološke diferencijacije fonetike slavenskih jezika. U fonetskim se opisima južno i istočnoslavenskih jezika o toj pojavi uopće ne govori, vjerojatno zato što je marginalna. Uvodne usporedbe poljskog jezika s makedonskim i srpskim pokazuju vrlo malu učestalost grkljanske okluzije u tim jezicima u odnosu na njezinu veliku učestalost u poljskome jeziku. U srpskomu jeziku, a osobito u makedonskom, grkljanska se okluzija pojavljuje sporadično (Korytkowska, 2003). Što se tiče zapadnoslavenskih jezika, samo su za češki definirani konteksti pojavljivanja grkljanske okluzije (Palkova, 1994). Ni u jednome od slavenskih jezika pojavljivanje početne grkljanske okluzije nije opisano statistički. Pilot-ispitivanje koje sam ovdje prikazala, pokazuje da ovo pitanje zaslužuje temeljitu obradu.

REFERENCIJE

- Dukiewicz, L., Sawicka, I.** (1995). *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, knj.III: Leokadia Dukiewicz, Irena Sawicka. *Fonetyka i fonologia*, Kraków
- Korytkowska, A.** (2003), *Zwarcie krtaniowe jako cecha typologiczna*, *Studia Slavica AUNC IX*.
- Kulis, J.** (2002). *Realizacja samogłosek nagłosowych oraz śródgłosowych występujących po samogłoskach w języku polskim*, magisterska radnja. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Palkova, Z.** (1994). *Fonetyka a fonologie*, Praha.
-

Irena Sawicka

Institute for Slavic Philology, Nicolai Copernicus University, Toruń
Poland

GLOTTAL OCCLUSION IN POLISH

SUMMARY

Glottal occlusion is a very common phonetic phenomenon in Polish in recent years. In this paper, the conditions in which glottal occlusion is more frequent are described on the basis of one statistic examination. Also, the contextual conditions in which this phenomenon does not occur are described.

Key words: *glottal occlusion (phonetics), Polish, orthoepy*
